

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 26 april 2026

Beloofd land?

Bettine Siertsema

Zo'n twaalf jaar geleden bezocht ik Israël, het was de eerste keer. Van de vele indrukwekkende ervaringen was er één het meest emotioneel geladen: bij de Klaagmuur zag ik van een afstand (als vrouw en als niet-Joods mocht ik niet dichtbij komen) een groepje Joodse mannen met gebedskleden, die met de armen om elkaars schouders een rondedans maakten. Ik ving op wat ze zongen, *Am Jisraeel chai*: 'Het volk Israël leeft'. De tranen sprongen in mijn ogen. Ik was in Jeruzalem voor een conferentie van Holocaust-wetenschappers, dat verklaart mijn ontroering misschien al genoeg. Het is een thema waar ik me al meer dan veertig jaar intensief mee bezig houd.

Dit bij wijze van Woord vooraf.

De belofte die God deed aan Abraham - land, nageslacht, het andere volken tot zegen zijn - en het bijbelboek Jozua over de intocht in het land, lezen we die verhalen met dezelfde ogen als pakweg in het begin van de twintigste eeuw, als in 1948 na de stichting van de staat Israël? Nu, na 7 oktober 2023 en alles wat daarop volgde, is de tekst natuurlijk nog dezelfde, maar wat wij erin lezen waarschijnlijk niet. In het begin van de twintigste eeuw was het een verre belofte, waarvan de vervulling zo ver was dat velen dachten dat die pas met de komst/wederkomst van de Messias werkelijkheid kon worden. In 1948 zagen wij die vervulling, wij, nog vol van schaamte en ontzetting over de catastrofe, de bijna-vernietiging van het Joodse volk die op ons continent had plaatsgevonden. Maar was het wérkelijk die vervulling? In de decennia die volgden had de jonge staat Israël te maken met twee oorlogen tegen een schijnbare Arabische overmacht, in 1967 en 1973. Daarbij werd de Sinaï, de Golan-hoogvlakte en de Westelijke Jordaanoever door Israël veroverd. Ik herinner me uit die tijd, mijn tienerjaren, dat gevoel van solidariteit, die trots toen het kleine Israël zegevierde, als eertijds de herdersjongen David over de reus Goliah. Het meisje dat ik toen was bad voor die overwinning, en zag er Gods hand in.

Een tijdje terug werd in een reportage over de Westelijke Jordaanoever een vrouwelijke kolonist opgevoerd die zich er nog maar net had gevestigd. Op de vraag waarom zij op zo'n omstrede plek wilde wonen, antwoordde zij met onvervalst Amerikaans accent dat God het eeuwen geleden aan haar en de haren had beloofd. Het is een oude wijsheid, en we doen er goed aan die nooit uit het oog te verliezen: elke ketter heeft zijn letter. Bijbelteksten kunnen ingezet worden ter rechtvaardiging van heel veel wat niet deugt, van slavernij tot het slaan van kinderen, van inperkende kledingvoorschriften vooral voor vrouwen tot het zich toe-eigenen van land dat al eeuwenlang door anderen bewoond wordt.

Als het gaat om aanstootgevende teksten waar we maar liever niet te veel aandacht aan besteden in de prediking of in persoonlijke bijbellezing, scoort het bijbelboek Jozua best wel hoog. De stadsmuren van Jericho vielen weliswaar zonder geweld, alleen maar door er zeven dagen ritueel omheen te lopen, maar dat werd gevolgd door een explosie van geweld op goddelijk bevel: 'Ze namen de stad in en doodden alles wat erin was, zowel mannen als vrouwen, zowel kinderen als bejaarden, zowel runderen en schapen als ezels' (Jozua 6:21). De stad Ai treft vervolgens hetzelfde lot. In hoofdstuk 11 en 12 wordt dan een eindeloze opsomming gegeven van de veroverde gebieden en verslagen koningen. Triomf!

Nou ja, we weten zo langzamerhand wel dat de bijbel niet gelezen moet worden als geschiedenisboek. En bovendien zijn we ons ervan bewust dat de geschiedenis door de overwinnaars geschreven wordt, dus zelfs als we er geschiedschrijving in willen zien - en onbewust doen we dat misschien nog steeds wel een beetje zelfs dan is het nog onbetrouwbare geschiedenis. Overdrijving van de militaire prestaties, het zwarter maken van de vijand, het schoonwassen van eigen wandaden, het aandikken van de moed en vindingrijkheid van eigen strijders, en ook het toeschrijven van de overwinning aan goddelijk ingrijpen (zoals de zon die stilstaat boven Gibeon in Jozua 10), het hoort allemaal bij dat repertoire.

Nu beschouwt de Hebreeuwse bijbel het boek Jozua ook niet als geschiedschrijving. De christelijke traditie wel, daar is het het eerste van de zogenaamde 'historische geschriften', maar de Hebreeuwse Bijbel rekent het tot de 'vroege profeten' en dat lijkt me een adequatere aanduiding. Niet alleen wordt daarmee afstand genomen van de kwestie van de historiciteit, vooral wordt ermee duidelijk gemaakt waar het in dit boek werkelijk om te doen is.

Het begint al in het eerste hoofdstuk, waar Jozua na de dood van Mozes door God tot diens opvolger wordt aangesteld. Behalve de belofte van het land dat aan het volk Israël wordt toegezegd, krijgt hij de opdracht vastberaden en standvastig te zijn in het zich houden aan de wet van Mozes: 'Houd je daaraan en wijk er op geen enkele manier van af, opdat je in alles wat je doet zal slagen. Leg dat wetboek geen moment terzijde en verdiep je er dag en nacht in, opdat je je aan alles houdt wat erin geschreven staat' (Jozua 1:7-8). Het is als een motto boven de tekst, het stuurt de lezing van die tekst en geeft onze blik richting.

Dat profetische karakter geldt wel bij uitstek voor het derde hoofdstuk, dat we zojuist hoorden. Om te beginnen wordt de doortocht door de Rietzee dunnetjes overgedaan. Toen het bevrijde slavenvolk voor de Egyptische wagens en paarden vluchtte, stuitte het op die zee. Maar God liet Mozes het water splijten en dankzij een sterke wind kon het volk 'midden door de zee over het droge' gaan, 'het water stond als een muur, rechts en links van hen' (Exodus 14:22). Zo gaan zij nu 'over droge grond, midden in de Jordaan'. Die rivier was toen geen miezerig, bijna drooggevalen stroompje, of een lieflijke brede rivier met goed doorwaadbare plaatsen, maar in het voorjaar, met al het smeltwater uit de bergen, woest en gevaarlijk snelstromend, zo blijkt uit oude beschrijvingen. Waarlijk een doodsrivier *zoals we zongen*. De bevrijding uit Egypte en de intocht in het beloofde land worden dus gemarkeerd door, wat je kunt noemen, een bijna-doodservaring.

Als we dit verhaal profetisch lezen, valt al het licht op die rituele handeling, dat de dragers van de kist van het verbond midden in de rivier moeten staan en dat het volk daarlangs moet lopen naar de andere oever. Die kist, die de stenen bevat waarop de Tien Woorden staan gegrift. In het volgende hoofdstuk wordt dan verteld hoe uit elk van de stammen één man aangewezen wordt die ieder één steen moet meedragen naar de andere oever als een gedenkteken. Kinderen zullen dan later vragen waar die stenen aan herinneren. 'Vertel ze dan (zo zegt Jozua) dat het water van de Jordaan werd tegengehouden door de aanwezigheid van de kist van het verbond met JHWH' (Jozua 4:7). Het is het Verbond, de Tien Woorden ten leven, die de doodsrivier doorwaadbaar maakt. Het zijn de Tien Woorden die het land aan de overkant tot het beloofde land maken. Zonder de Tien Woorden is er geen beloofd land.

Het beloofde land is niet een bepaald stuk grond in het Midden-Oosten, het is het land waar recht wordt gedaan, waar recht en vrede elkaar met een kus begroeten, waar waarheid en trouw elkaar omhelzen, zoals Psalm 85 zingt. Dat land is niet waar Palestijnse kinderen in de gevangenis verdwijnen en daar stelselmatig gemarteld, misbruikt en uitgehongerd worden.

Dat land is niet waar er gericht geschoten wordt op ambulancepersoneel, artsen en journalisten. Dat land is niet waar eeuwenoude olijfbomen omgehakt worden en oogsten verbrand omdat ze aan Palestijnse families toebehoren, waar waterputten in Palestijnse dorpen met cement worden dichtgestort. Dat land is niet waar Palestijnen van hun grond verdreven worden, hun huizen gebulldozerd, straffeloos door kolonisten gedood. En dat alles niets als sporadisch incident maar als beleid, als de moedwillige intentie van regering en leger.

De Tien Woorden, die we via het volk Israël aangereikt hebben gekregen, zijn de grondslag van onze ethiek, leefregels die ons leren hoe je een menselijke samenleving mogelijk maakt. Dat is waar het verbond van God en het volk, God en de mens, om draait. Juist de afgrondelijke kloof tussen die grondslag en wat we er momenteel in de praktijk van zien, doet zo verschrikkelijk pijn. Wat is de waarde van de respectabele Joodse traditie van het 'leren' als die afgrond niet gezien wordt?

En met elke dode, elke bom en beschieting raakt een oplossing verder uit zicht. De trauma's worden doorgegeven aan de nieuwe generatie, tot in het derde en vierde geslacht, en waarschijnlijk zelfs nog veel verder. Die trauma's zijn er aan beide kanten. Dat maakt de situatie juist zo gecompliceerd. We kunnen het ons maar nauwelijks voorstellen hoe het moet zijn te leven met de doorgegeven herinnering van eeuwenlange vervolging en het basisgevoel van onveiligheid dat daarmee gepaard gaat. En hoe begrijpelijk is het niet dat als een land aangevallen wordt, zelfs al is het door een veel zwakkere tegenstander, dat dan de interne kritiek gesmoord wordt, niet alleen maatschappelijk maar ook in mensen zelf. Wat een respect verdienen daarom Joodse stemmen die zich niet neerleggen bij het onrecht, Joodse en Palestijnse actievoerders die ondanks alles samen willen optrekken, organisaties als B'Tselem en Rabbis for Human Rights, de journalisten van *Ha'aretz*, historici als Omer Bartov en Ilan Pappé, schrijvers als David Grossman en in Nederland Chaja Polak, 'Een ander Joods Geluid', de mensen achter Gate 48, die het wekelijkse stille protest op zondagmiddag op het Spui organiseren.

We beseffen dat er geen eenvoudige, heldere oplossingen zijn, ook als de beschietingen en de huisuitzettingen morgen zouden stoppen. Natuurlijk kunnen en moeten we veroordelen wat er mis is, maar zullen moeten erkennen dat wij, de westerse samenleving, zeker schuld hebben aan de complexe situatie, eerst al doordat wij de Shoah hebben laten gebeuren, op zijn minst niet hebben kunnen voorkomen, en vervolgens dat we voor een 'oplossing' gekozen hebben, die onrecht betekende voor bestaande inwoners van het toenmalige Palestina, en dat we dat onrecht lange tijd niet hebben willen zien. Met een vingertje wijzen naar de ander is zelden een productieve reactie (zelfs al moet het in de wereldpolitiek wel eens gebeuren). Ik probeer me maar vast te houden aan hoe de Joodse Etty Hillesum reageerde toen zij met een schreeuwende SS'er werd geconfronteerd. Zij vroeg zich af wat die jongeman ertoe bracht zich zo te misdragen, hoe hij zo ver gekomen was. Maar ook daalde zij in zichzelf af om te proberen elk grammetje haat in zichzelf te verwijderen, omdat zij niets wilde toevoegen aan het totaal van de haat in de wereld. Misschien kunnen wij wat van haar leren, bijvoorbeeld door ons af te vragen hoe wij van ons 'ontzettend gave landje' een land kunnen maken dat ook voor anderen dan onszelf een land van melk en honing is. Ons afvragen of wij de Tien Woorden met en in ons mee willen dragen om zo dat beloofde land te verwezenlijken.